

0 pesniški umetnji.

(Spisal A. D.)

Po osnovi ali predmetu pa razpada pesništvo v pripovedno ali epično, v nadušeno pevno ali lirično in v delotvorno ali dramatično. In ker se včasih s prvotnim in glavnim namenom razveseljavanja sklepa tudi namen podučevanja, dobimo naučno ali didaktično poezijo, ki je četerti steber pesniškega poslopja, ki se pa vendar dostikrat k lirični ali pa tudi k epični poeziji prišteva.

Težko pa je posamesne poezije na tanko ločiti, težko eni ali drugi tesne meje staviti, ker so si več ali manj v tesni zvezi. V naj manjšem pesniškem izdelku najdejo se dostikrat ena pri drugi vse tri, in ne da bi to kerčilo ali temnilo pesniško veljavo in vrednost. Dostikrat storijo vse tri poezije v notranji zvezi in tesni vzajemnosti med seboj naj lepše pesniške podobe ali slike, nad katerimi se raduje oko in srcé. Da se brez motenja in škode vse tri lahko sklepajo, kažejo nam naj starejše gerške žaloigre, v katerih so zares vse tri zedinjene, in se še le pozneje ločijo. Dokler je še zbor (kor) bil v navadi, bila je lirika na prvem mestu, ko se je pa kor jel umikati in zgubljevati svojo poprejšnjo važnost in pomenljivost, pokažejo se vsi trije pesniški razdeli v tesni zvezi med seboj in ko se je kor poslednjič popolnoma zgubil in gledavec postal, pokaže se delotvorna poezija v pravi čistoti in goli obliki. Tudi v francoskih žaloigrah se najdejo vse tri poezije v dotičnosti. Začetek je pripoveden, sreda delotvorna in konec, ki je nekako goreč, nadušen in razvnet, imenuje se po pravici liričen. Iz tega se lahko razvidi, kako si podajajo vse tri poezije rokó, kako se sklepajo in vežejo in kako težko jih je na tanko ločiti. Ker se pa vendar dobé pesniški izdelki, ki spadajo le v eno poezijo, naj bo že v pevno, pripovedno ali delotvorno, mogoče je, jih vsaj nekoliko razločevati in jim staviti meje.

Zdaj hočemo pa posamezne pesniške razdelke bolj na tanko pretresovati in jih dalje razdeliti in ločiti.

I. Epika ali povestno pesništvo je zercalo zunanjega življenja in djanskega početja. Epični pesnik pripoveduje dogodbe in obraze iz človeškega življenja, pripovedovati pa mora jasno, živo, naravno, na tanko, objektivno ali predmetno in

vsikdar takó, da se strinjajo vse okolnosti in vnanje zadeve brez nasprotja in navkrižnosti. Snov epičnih pesem mora biti zares pesniška, zanimiva in mikavna, djanje naravno in resnično, beseda lepa, živa in blagoglasna, da sega v srcé in se bravcu prikupi. Kar pa tiče tvarino, smejo se jemati v epične pesme zraven pripovedi tudi čudeži in sploh čeznaravne dogodbe, ki so važne in pomenljive za človeštvo, kar nam kažejo „legende“. Pripovedno pesništvo razpada: v pravljice in pripovedke, v legende, balade in romance in v junaške pesme. Tu sem se prištevajo tudi povest, roman, novela in selanka in drugi epični umotvori v nevezani besedi.

Pravljica je tista epična poezija, ki jo je rodila ljudska domišljija in ki pogosto kako resnico iz vsakdanjega življenja v priprosti besedi in obliki pojasnuje. Delajoče osebe v pravljici niso le ljudje, nego tudi duhovi, živali ali celó naravne moči, katerim je ljudska domišljija podelila govorjenje in življenje. Namen pravljice je, kratkočasiti in razveseljevati, pa vendar tudi nehoté podučuje v mnogoverstnih resnicah in v modrosti življenja. Dobro se primerja pravljica s sanjami, ker nam kaže čudne, čeznaravne reči v nekem stanu, ki je naj bolj spanju in nepopolni zavesti podoben. Pripovedovati pa mora pravljica nekako nežno, milo, tiho in mirno, otroče nedolžno, prijazno in mikavno, v lepih zalih podobah, ki objemajo duhá in notranje čute. Gradivo pa je resnobno, šaljivo ali celó pikavno ali satirično, pisava v vezani ali nevezani besedi.

Od pravljice se le malo razloči pripovedka, kateri je kaka zgodovinska dogodka za podlago, ktero je pa ljudska domišljija tako prestvarila in preobrazila, da se zgodovinsko djanje, jedro pripovedke, le težko več spoznati more.

Zraven legende, ki pripoveduje pobožna in čudežna djanja iz življenja svetnikov in družih pobožnih oseb, ki kažejo moč prave pobožnosti keršanske, posebne je opombe vredna balada in romanca.

Balada je pognala kali pod severnim nebom in ima vtisnjen značaj svoje domovine. Resnobne so dogodbe, ki jih popeva balada; po ljudski pripovedi v pesemski obliki, včasih celó tužne, pretresljive in grozne. Ohranile so se iz temnih časov poganstva, ko je revnega človeka, ki je pogrešal luči prave vere in dušne in telesne omike, pestila nemila osoda in spačeni naravni nagoni. Zatorej je zapopadek njen tako res-

noben in temán. V tesni zvezi z balado je romanca, ki je pogrnala pod milim južnim nebom iz tlá in je tudi bolj veselega in jasnega zapopadka. Ona se je razcvetla ob času viteštva, ko je že objela luč svete vere narode in razširila omiko in dušno in telesno svobodo. Notranja oblika je pri baladi takó, kot pri romanci lirična, ker je mnogo misel izpuščenih, ki si jih mora čitatelj sam nadomestiti in sposobno vplesti; osnova pa je epična, ker je vedno pripovedna. Zatorej jo stavijo med liriko in epiko, in jo imenujejo hčer lirike, mater epike.

Junaska pesem je tista povestna pesnija, ki popeva slavne dela in čine narodovih junakov. Razdeljuje se v narodno in umetno junaško pesem. Narodne pesmi so ogledalo narodove zgodovine in temne preteklosti. Dela slavnih svojih junakov je ljudstvo rado pripovedovalo, poslušalo in, ako je bilo z darom pesniškega duha obdarovano, tudi popevalo. Ta je popeval to, uni zopet kaj družega o ravno onem in istem junaku, tako se je gradivo množilo in narašalo, in zbrano in zloženo je storilo naroden epos ali narodno junaško pesem. Tako se je osnovala Ilijada in Odiseja, tako Cid, Nibelungi in krasne serbske pesme o Dušanu, Milošu, Marku, Lazarju in družih slavnih junakih, od katerih sem že poprej nekoliko govoril o razdelitvi pesništva sploh. Tako se lahko razvidi, da le tisto ljudstvo, ki je bilo bojno in je imelo veliko izverstnih junakov, je v stanu imeti takih pesem. Zraven narodnih imamo tudi umetnih junaških pesem ali epopej, kot so: Virgilova Eneida, Tasov osvobodjen Jeruzalem, Mickievičev Konrad Wallenrod in druge. V teh pesmah tirja se pred vsem edinost; glavna oseba mora biti zares glava celega čina in vse druge delajoče osebe le zavoljo nje. Tudi epise ali stranska djanja se vpletajo vmes, ki pa ne smejo ovirati poglobitnega djanja, nego je le podpirati.

• II. **Lirika.** Lirika je tista pesnija, ki obstoji na subjektivni podlagi pesnikovih čutov in misli. Ona je zvesto in verno zercalo notranjega življenja pesnikovega, kateri razodeva kaj se godi v njegovem sercu, kateri popeva veselje ali žalost, radost ali tugo, ljubezen ali čert, ob kratkem vse, kar čuti in kar se godi v njegovi vroči duši. Tako popeva lirični pesnik naravne čute človeškega serca v lepi, blagoglasni besedi in sposobni obliki, z nadušenjem in gorečnostjo, s katero hoče serca ogrevati, ganiti in zadeti in tako duševno razveseljevati.

V lirično polje spadajo: Pesmi posvetne in svete, ode,

elegije, popevke, soneti, glose, kancone, rapsodije, madrigali i. t. d., od katerih hočemo le nekatere nekoliko omeniti.

Pesmi so tisti lirični izdelki, ki v lepi, blagoglasni besedi nežne, olikane in naravne čute popevajo, ki so v soglasji zloženi in za petje posebno pripravljeni. Po gradivu se ločijo v posvetne in svete pesmi.

Oda je tista lirična pesem, ki ognjeno, razvneto in navdušeno v mičnih besedah visoke misli in občutke razodeva. Visoki domišljiji pa je tudi zunanja oblika in notranja osnova primerna. Visokim mislim, ki ne poznajo ni konca, ni meje, pristojno je nepravilno merilo, notranjemu visokemu zapopadku primerna je razstava in snov. Misel se na misel ne veže, mnogo nadušeni in ognjeni pesnik izpusti, kar si mora čitatel sam nadomestiti in sterniti, in kar se imenuje lirični nered ali skok.

Elegija je tisto lirično stihotvorstvo, v katerem pesnik razodeva svoja grenka čutila in bridko dušno bol nad minljivostjo vsega posvetnega. Elegični pesnik popeva le vzorno ali idealično tugo in bolečino; zato je vsaki reči, ki jo popeva, vtisniti duševni in nadzemski značaj in še le potem udarja na strune svojega serca, ki zaradi prešle mladosti ali smerti kakega ljubega prijetla bridko in milo odmevajo. Vsi drugi lirični izdelki zunaj popevke so iz tujih vertov presajene cvetice, ki se tudi na slovanskem slovstvenem polju dobro obnašajo in lepo razcvitajo.

III. Dramatika. Dramatika je tisto pesništvo, ki nam kaže v sedanjosti dogodbe iz življenja človekovega, ali pa djanja, ki jih je stvarila pesnikova domišljija. Djanje se razvija pred našimi očmi, kot se je v resnici godilo in veršilo, ali bi se pa bilo goditi v stanu pod gotovimi pogoji. Djanje je zgodovinsko ali pa izmišljeno, toda biti mora edino, naravno ali vsaj resnici podobno in pesniške cene. Ena iz med delajočih oseb mora biti glavna oseba, zavoljo katere se vse godi in verši, in velika spaka dramatičnega izdelka bi bila, ako bi več oseb se bojevalo za prednost in pomenljivost. Lastnije ali značaji morajo biti primerno in izveršno opisani, kajti na tem je ležeča vsa vrednost dramatičnega umotvora. Delotvorna pesnija razpada v več djanj ali činov in ti zopet v več prizorov ali nastopov, po notranjem zapopadku pa v žaloigre in veseloigre.

O žalostni igri hočem le to opomniti, da je žalostni osnutek ali sploh, kar je žalostnega, v tesni in ozki zvezi s človeštvom, in da tega ni treba le pri višjih stanovih iskati, kakor so dolgo časa menili učeni in modri možje.

O naučni poeziji, ki se ne šteje kot samostojno pesništvo, nego se zdaj k ti, zdaj k uni poeziji prišteva, ne bom bolj na tanko govoril. Le nekatere razdelke hočem tu omeniti: Taki so: Alegorija, basen, poslanica, satira, pregovori, zastavice in več družih mladik naučnega pesništva.

Kar pa tiče pesnika, treba mu je gotovih lastnosti, ki ga povzdignejo k pravemu pevcu, ki podelijo njegovim umotvorom kras in pravo pesniško vrednost. Pred vsem mora imeti poklic. Komur Bog ni podelil že v zibeli pevske žile, zastonj se bo trudil revež, koval bo le prozo v vezani besedi in nikdar se povzdignil s svojim ubogim Pegazom v oblake, naj ga še tako suje in zbada z ertastimi ostrogami v hedra. Treba je pesniku dalje učenosti, vsestranske omike, čutnega serca, zdrave pameti in jasnega uma. Kdor nima teh lastnosti, komur manjka teh zmožnosti, naj se ne vtika v kolo pesnikov, naj ne mlati prazne slame, nego naj raji prozo piše. Kdor si je svest pesniškega daru, in ga lastno serce naganja zlivati svoje čute v zavoj lepih besed, tisti je srečen, kajti serce mu vroče bije za vse, kar je lepo, krasno, blago in resnično. Duh mu zapušča temne zemeljske loge in se dviguje na perutih krasne poezije v nadzemeljske kroge, kjer ni časne minljivosti in praznih nad, kjer biva v večni slavi in veličasti sijajna resnica, ki je Bog sam, vir vsega krasnega, vir resnice in vsega vidljivega in nevidljivega. *) (Primeri tudi Janežič. „Cvet slov. poez.“)

Pomenki

o slovenskem pisanju.

XI.

T. Imenu k'niga je koren k'r, kon ali v noveji obliki č'n, čin, ter znamenjuje incipere in facere. „Jezikoslovno srodstvo med k'n-iga i k'n-ęz', piše učeni dr. Rački, svaki će lasno opaziti tako, da k'nęz' je samo ina forma, isto pak zname-

*) Prav vstreglo se nam je s tem spisom, ki utegne koristiti marsikteremu učeniku in učencu, ki ima govoriti o pesništvu. Hvala! Vrada,